

Дар таърих ягон давлат дар фазои холӣ аз кашмакашу талошҳои пайваста ва қурбонҳои бешумор ба вучуд наомадааст. Аз ҷумла, таъсисёбии кишваре бо номи Тоҷикистон дар соли 1924 ҳамчун давлати худмӯхтор дар тобеияти Ёзбекистон ва соли 1929 ҷун кишвари алоҳида осон набуд. Зеро тоҷикон бештарини соқинони Осиёи Марказиро ташкил дода, қадимтарин миллати муқимии ин минтақа бошанд ҳам, ҷашми нотаваббинон онҳоро намедид.

Барои ин дастоварди таърихӣ дар баробари бузургоне ҷун Садриддин Айнӣ, Нусратулло Махсум, Шириншоҳ Шохтемур низ, талош бурда, ҷавонмарг шуд.

Ҳақиқат ҳамеша талх аст. Имрӯз соҳибистиклолӣ имкон фароҳам овардааст, ки ҳақиқатҳои талхи нуҳуфта ифшо шаванд ва роҳи расидан ба ин рӯзҳои пирӯз равшан гарданд. Холо дар бораи як номаи сарнавиштсози ӯ ба унвони Иосиф Сталин харф мезанем, ки ормонномаи як миллати бузург бо номи тоҷик аст.

Аз соли 1924 сарварони Тоҷикистон Нусратулло Махсум, Абдулқодир Муҳиддинов, Абдурахим Ҳочибоев, Шириншоҳ Шохтемур ва Нисор Муҳаммад барои аз ҳайъати Ёзбекистон баровардан ва ҳамчун давлати мустақил таъсис додани Тоҷикистон, ҳамчунин, ба Тоҷикистон баргардонда шудани Хучанд, Бухоро, Самарқанд, Сурхон ва дигар минтақаҳои тоҷикнишин муборизаро сар карданд. Муборизаи онҳо, албатта ғоявӣ буд ва аксаран дар номаҳои онҳо, ки ба унвони ниҳодҳои дахлдор, бавижа сарвари вақт Сталин ирсол шудаанд, инъикос меёбад.

Яке аз ҷунин номаҳои сарнавиштсоз номаи Шириншоҳ Шохтемур аст. Дар бораи аҳамияти таърихӣ ин мактуб, ки аввалин номаи ҳалқи тоҷик ба номи дохӣ аст, пажӯҳишгарону равшангарони тоҷик бисёр навиштаанд ва таҳлили онҳо маҷоли бештар меҳодад. Матни пурраи он ҳам ҳаҷман қалон буда, ба забони тоҷикӣ бори аввал 7 декабри соли 1989 дар ҳафтаномаи «Адабиёт ва санъат» бо тарҷумаи Қамчинбек Насруллобеков ва Қурбон Аламшоев интишор ёфт. Ҷӣ тавре ки Қурбон Аламшоев дар суҳбат бо мо изҳор дошт, ҷопи ин нома ба забони тоҷикӣ осон набудааст. Ноширон аз оқибати қор андешида, ҷопи онро мавқуф меғузоштанд, зеро қамон ҳанӯз ҳам қамони шӯравӣ буд. Аммо бо поғишориҳо ниҳоят нома ва ғузоришномаи иловағии Шириншоҳ Шохтемур ҷоп шуд.

Номаи асли бо ду замиаи он дар бойгонии хизбии Институти таърихи Партияи Коммунистии Тоҷикистон, дар фонди ракаи 1, номгӯи 1, делои 925 ниғадорӣ мешавад. Камчинбек Насруллобеков ва Курбон Аламшоев баъди омӯзиши мактуб ба хулосае омадаанд, ки Шириншоҳ онро 25 майи соли 1925 иншо намуда, хангоми яке аз сафархояш ба Москва ба Кумитаи Марказии хизб (КМ ВКП (б) супурдааст. Аз Москва то Душанбе нома бидуни визаи Сталин расидааст ва аз ин тахмин задаанд, ки шояд онро ҳуди дохӣ нахондааст. Аммо як чиз равшан аст: «Мактубро корманди КМ ВКП (б) Б. Кулбешеров мутолиа карда, 25 июни соли 1926 ба Сотсков ном шахси дигар фиристода, хохиш кардааст, ки Бюрои Осиёмиёнагии КМ ВКП (б) - ро пурсанд, ки доир ба ин масъала чи кор кардааст». Чи чора андешидааст, равшан нест, аммо 7 июли соли 1926 он ба бойгонӣ супурда шуд. Тахлилу баррасии муҳимтарин ҷанбаҳои нома барои имрӯзиён зарур мебошад.

Табартаксим, асосан, ба миллати тоҷик гарон афтод, зеро мо на танҳо аз шахру навоҳии бостонӣ ва китобу сарчашмаҳои нодири худ, балки аз бештари ҳуқуқҳо низ маҳрум шудем.

Яке аз масъаларо, ки Шириншоҳ Шохтемур ба миён мегузорад, инкор шудани тоҷикон дар ҳудудҳои тоҷикнишин мебошад: «Аз тасвири мавқеи тоҷикон дар территорияҳои собиқ республикаҳои Туркистон ва Бухоро то саршавии тақсимои ибтидои мегирад. Аз аввал ҳуди мавҷудияти тоҷикон, ба ғайр аз тоҷикони территорияи Бадахшони кӯхӣ – Помири ғарбӣ инкор мешуд». Мавсуф ҳарфи ҳудро бо мақолаҳои дар ин маврид ҷопшудаи ҷаридаҳои «Зеравшан» ва «Туркистон» дар соли 1924 асоснок мекунад. Бори дигар собит мешавад, ки матбуот дар он замон ҳам барои сохтани мафкураи мардум саҳт таъсиргузор будааст.

Дар бораи забон: «Дар республикаи Бухоро ҳаштсаду ду ҳазор тоҷикон ва дусад ҳазор қирғиз зиндагӣ мекард. Қирғизҳо мактаби худ ва ба ҷуз ин, дар назди КИМ Бухоро шӯбаи қирғизӣ доштанд. Тоҷикон бошанд, аз ҳуқуқи ба забони модариашон гап задан маҳрум буданд». Ин ва дигар далелҳоро оварда, талаб мекунад, ки дар ҳудудҳои тоҷикнишин мактабҳои тоҷикӣ боз шаванд, то мавқеи забони мо маҳдуд нагардад. Шириншоҳ Шохтемур ҳалли масъалаи тоҷикро барои Иттиҳоди Шӯравӣ аз он ҷиҳат муҳим медонад, ки тоҷикони форсизабон дар ҳудудҳои Афғонистон, Эрон ва Ҳиндустон зиндагӣ мекунанд. Танг кардани мавқеи онҳо зидди ҳуқуқҳои умумибашарист.

Бо дилсӯзӣ боз ҳам таъкид мешавад: «Забони тоҷикӣ баъди тақсими Осиёи Миёна ба

таъкиби боз ҳам берахмонатар дучор шуд. Дар вақти таксимои миллӣ - территориявӣ, моҳи августи соли 1924 собик ТуркЦИК дар пленуми охиринаш намоишкорона иқрор гашт, ки дар Туркистон ҳалқияти тоҷик вучуд доштааст».

Шириншоҳ Шохтемур натиҷаи ин ҳама талошхоро таъсиси Институти педагогӣ дар Тошканд барои тоҷикон медонад, аммо аз он норозист, ки бо гузаштани 2 сол ин институт ҳамагӣ 171 донишҷӯ ва ду синфхонаи хурди назарногир дорад. Бонги изтироб мезанад, ки «моҳи сентябри ҳамин сол (1924) дар шаҳри Самарканд наشري рӯзномаи «Овози тоҷик» оғоз ёфт, вале пахншавии он ба таври ғайрирасмӣ манъ мешавад». Бидуни шубҳа, сабаби манъ шудани чопи рӯзномаи тоҷикӣ нуфузи забони тоҷик байни сокинони Осиёи Марказӣ буд, ки ҳамагӣ ин забонро неку медонистанд.

Як таҳлили дигари муаллифи нома дар мавриди таълим ба забони тоҷикӣ ҷолиб аст: «Соли 1925 бо талаби боисрори тоҷикон дар шаҳри Самарканд курсҳои ҷормоҳаи тайёр кардани муаллимон кушода шуданд. Вақте ки муаллимон ин курсхоро хатм карда, ба зодгоҳашон баргашта, тадрисро ба забони модариашон оғоз намуданд, онҳоро ба таъкибкунӣ оғоз карданд ва охири он бо ҳар гуна таҳдид таълимо ба забони тоҷикӣ манъ намуданд». Аз ин бармеояд, ки ташкили иҷбории курсҳои омодакунии кадрҳо сахтае беш нест, зеро мутахассисони омодашударо ояндаи торик интизор аст.

Ҳамчун далел воқеаи Чашни 1 - солагии Республикаи автономии Тоҷикистонро ёд мекунад. Мувофиқи он, 15 март соли 1926 дар чашни таъсисёбии Тоҷикистон коргарони заводҳои Тошканд ва донишҷӯёни тоҷик ҷамъ омада, тантана орошанд. Он анҷумани ғараҳафзоро дарег, ки бо забони бегона бурданд ва ин боис шуд, ки тоҷикон эътироз баён кунанд. Эътирозгаронро бо ҷурми бетартибӣ ва шовинистӣ ба муҳокимаи партиявӣ кашида, як донишҷӯро аз Ҳизби Коммунист ҳориҷ карданд. Муаллифи номаи пурсӯз дар ҳамин нуқтаи нома ҷунин ҳулоса мебарорад: «Шояд ин донишҷӯро аз сафи ҳизб ҳориҷ намуданд, боз дигару дигарон ҳам ҳориҷ мешаванд, вале охир, решаҳои масъалаи миллӣ ҳанӯз ҳам дарунтар мераванд ва бо ҳориҷ кардани якчанд руфако масъала ҳал намегардад».

Пас аз ғармондани вазъӣ умумии тоҷикон ва масъалаҳои муҳимтарини масоили миллӣ ва ёд кардани воқеаҳои нохуш менависад: «Ҳақиқатан ҳам, аҳвол ҷунин аст, ки заҳри зиддияти (антагонизми) байналмилалӣ оммаи меҳнаткешонро олуида месозад ва арбадаю хархашаи байни миллатҳо тақомули шуурнокии миллиро бозмедорад». Ин ҳулоса бозгӯи он аст, ки пойдевори зиддиятҳо ва ноғармиҳои миллӣ дар он замон гузошта шуда, то ҳанӯз идома доранд.

Номаҳои Нусратулло Махсум, Шириншох Шохтемур ва дигарон барои чун давлати алоҳида таъсис ёфтани Тоҷикистон нақши калидӣ бозиданд ва ба таъбири Мухаммадҷон Шакурии Бухорӣ «дили Сталино ба таъсиси Тоҷикистони шӯравӣ моил карданд». Навиштани номаву гузоришномаҳо Шириншох ханӯз дар замони инструктори шуъбаи ақаллиятҳои миллии КМ ПКТ Богод буданаш оғоз карда буд, ки достони дигарест. Гузоришномаҳои расмӣ ӯро низ бидуни дарду доғ ва ҳаяҷон хонда намешавад. Мақтубҳои паёпайро масъулон хонда, аз ин шуъба ба он шуъба, аз ин кас ба он кас мефиристоданд ва дар ниҳоят ҳама мақомдорони Кремл оғох шуданд, ки дар Осиёи Марказӣ тоҷик ном миллати қадимӣ бо забону фарҳанг ва оину анъанаҳои вижаи худ мавҷуд аст. Садо баланд кардани Шириншох Шохтемур дар он замон баробари марғ буд ва ӯ ҳамчун собикадори мақомоти хизбӣ ва советӣ оқибати меҳандӯстиву миллатпарастииро медонист, аммо ҳомӯш буда наметавонист. Ҳомӯшӣ ва бетарафӣ ба ӯ бегона буд. Ин аст, ки то воқеин нафас ба рисолати худ содик монд ва дар 37 - солагӣ баъди хиёлату игвоҳои душманони худиву бегона дар Москва парронда шуд.

Бузургмеҳри БАХОДУР,

«Ҷумҳурият»

https://jumhuriyat.tj/index.php?art_id=44253